

Kritisk analys av IT- visioner

Gidlund kap 12

Visionen som styrmedel

- De nationella visionerna har till syfte att bli politiskt normgivande för den svenska IT-politiken
- Utvalda aktörer ges makt och möjlighet att definiera en önskvärd framtida ordning.
- Visionerna uppfattas då som "fristående" formuleringar som "lever sitt eget liv", frikopplade från de sammanhang som definierat dem (Jfr ANT!)
- De styr genom att sätta dagordningen och definiera vad som är viktigt

Diskursanalys

Språket

Verkligheten formas av vårt språk

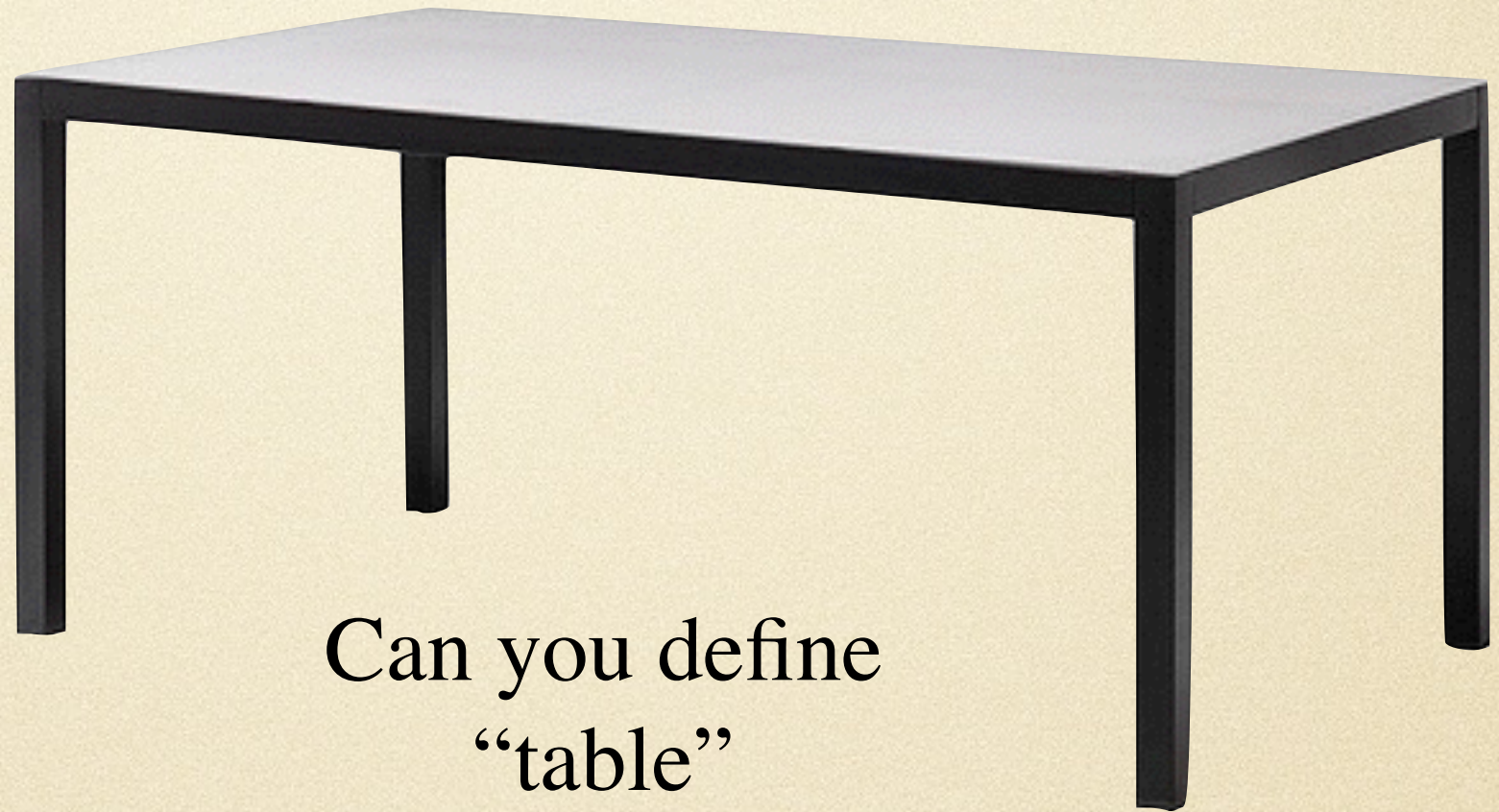
Inuiter och ”snö”

Språket formar vår verklighet

Bordexemplet

What's this?

It is a picture
of a table.
Most people
think is a
table, but
that's
completely
wrong. Tables
are not like
this.

Can you define
“table”

Let's agree upon:
A table is a square surface
with four legs.

OK, what's this?

Three types of answers:

Students: They say nothing, they don't know what it is!

System developer: It is a table!

Ordinary people: It is a chair

Conclusion: Students and systems developers have a strange apprehension of reality!

This is a table

This is not a table!

Table?

No table!

And definitely not this!

What about this?

This is a table?

What about this?

Or this?

When combined: No
hesitation!

Table or bar?

Hmm...

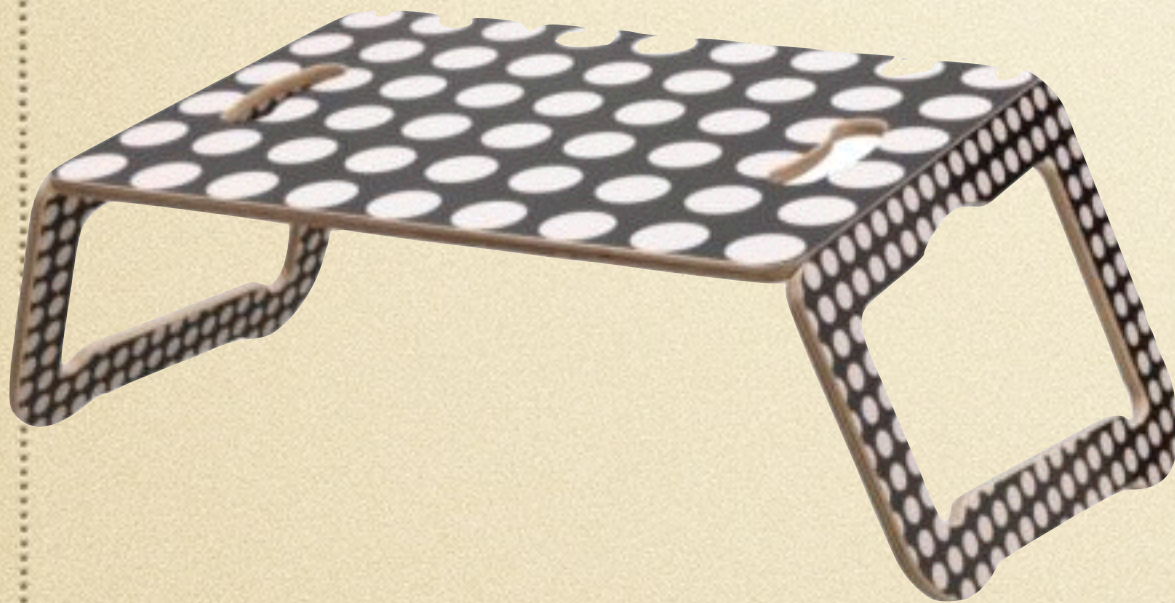
This guy thinks the floor is a table!

??????

????

???

A definition should cover this
too!

If this is a table...

...this is too

Vad lär vi oss av detta?

- Alla vet vad ett bord är
- Alla känner igen ett bord och kan skilja det från andra fenomen såsom stolar, bokhyllor, köksbänkar, pianon och skruvmejslar
- Men vi kan inte definiera det! Vår kunskap är tyst!

Kunskap?

- Ostentativ (utpekande) kunskap
- Skicklighet, t.ex. hos en snickare
- Bedömningar, t.ex. uppsatser, avhandlingar, whisky
- Speciell kunskap på arbetsplatsen
- Kulturell bakgrund (utlänningar)
- Språkspel och språkhandlingar
- Aristoteles Nichomenska etik, bok VI är det bästa som skrivits om kunskap!
- Hittills!

Språket vs verkligheten

- Tänk om vi inte hade begreppet ”bord”?
- Föreställ er en medlem av en indianstam från inre Amazonas, som aldrig nånsin sett en vit man eller vår kultur och än mindre ett bord
- Hur skulle dessa uppfatta ett bord?
- Finns en bok om detta fenomen: Papalagi, en söderhavshövding som berättar om västerlandet för sina landsmän

Metaforer

- Internet är som en motorväg, där man lätt och fort kan ta sig fram (Gärdenfors)
- Internet är en informationskloak där det mesta är sörja och där man dessutom tvingas simma motströms på jakt efter något av värde
- Metaforer är kraftiga språkhandlingar, som kan förändra vår verklighet

Diskurs

- I en diskursanalys ses den systematiska språkanvändningen som ett sätt att förstå hur människor beskriver sin värld.
- Hur begrepp språkligt konstrueras innebär att frågan om begreppens sammanhang och kontext blir centrala.
- Diskurs används om det sammanhang i vilken en text (i vid mening) finns.

Exempel

- ”Anden simmade i dammen” jämfört med
- ”Anden är villig men köttet är svagt”
- ”Dammen” bestämmer helt kontexten i den första meningen. Kallas **Nodalpunkt**.
- I den andra utsagan är hela meningen en nodalpunkt och sätter diskursen (sammenhanget) till antingen en biblisk diskurs eller ett talesätt
- Den bibliska diskursen beskriver svårigheten att motstå frestelser, talesättet är snarare en ursäkt för att begå sådana.

Större exempel – texten

En rad frågor av betydelse för IT-användningen måste lösas på nationell nivå i samverkan mellan alla aktörer inom vården. Dessa frågor måste i stor utsträckning baseras på gemensamma synsätt samt nationellt fastställda riktlinjer och lösningar. Det behövs därför en nationell IT-strategi för att effektivisera IT-användningen i vården. Med hjälp av IT som ett strategiskt verktyg ska förutsättningarna för en säker, tillgänglig och effektiv vård och omsorg bli bättre.

Nodalpunkt

Texten – analys

- Det är viktigt att ha ”gemensamma synsätt” och ”nationellt fastställda riktlinjer och lösningar”.
- Resultatet av detta förväntas bli ”säker, tillgänglig och effektiv vård och omsorg”.
- Den kommunala självstyrelsen ger landstingen en stor självbestämmanderätt och kan i en konkurrerande diskurs utgöra nodalpunkten.
- Stycket ovan tyder på att man vill ta bort denna självbestämmanderätt och i stället införa en ökande centralstyrning

Begreppet IT

- IT som enskilt begrepp blir tämligen betydelselöst; först när det kopplas ihop med andra begrepp skapas en diskurs med gemensamma ramar och begrepp.
- Diskursen i sig identifierar ett gemensamt norm- och referenssystem i argumentationen kring varför staten måste satsa på mer på IT i framtiden
- Den utesluter också kritik från andra konkurrerande diskurser

Kulturområdet

IT som medel för att sprida den goda kulturen

- Kulturpolitik: Staten borde ta ansvar för att sprida god kultur och konst i landet.
- IT i kulturens tjänst (SOU 1997:14):
 - ... människor får kännedom om och ges möjlighet att ta del av kulturarvet och den kultur som skapas i Sverige i dag. Ett sätt är att skapa ett gemensamt nationellt digitalt nätverk för kulturen, ett Kulturnät Sverige (SOU 1997:14, s. 219).

Analys

- Makten att definiera god konst ligger hos centralt placerade institutioner.
- Mottagarna eller ”kulturkonsumenterna” har inte något större inflytande över detta.
- Publiken är en oupplyst massa som borde bildas med den goda konsten och höja deras smak.
- Producenter (konstnärer, institutionschefer, etc.) har till uppgift att formulera vad som ska ut på nätet.
- Demokratisk kulturpolitik i denna diskurs är att få medborgare att se på konst som andra valt ut åt dem.

IT + Kultur = tillväxt?

- Det är namnet på IT-politiska strategigruppens rapport om IT och kultur (2005)
- Underlag för diskurs I
 - ... det behövs ett ökat antal entreprenörer och visionärer inom kultur och IT-området som kan driva utvecklingen framåt och vara en motvikt till etablerade och traditionella företag och institutioner (ibid., s. 29)

Att skapa aktiva medborgare och ny kultur

- I rapporten IT + Kultur = Tillväxt? (2005) framhålls att kulturlivet i informationsåldern i allt större utsträckning lever sitt liv på Internet
- I diskursen finns inte någon producent som har monopol på dagordningssättandet för vad som är god kultur
- I dag äger, framför allt ungdomarnas, kulturopplevelser (t.ex. YouTube, WoW) rum utanför den officiella kulturpolitikens hägn.

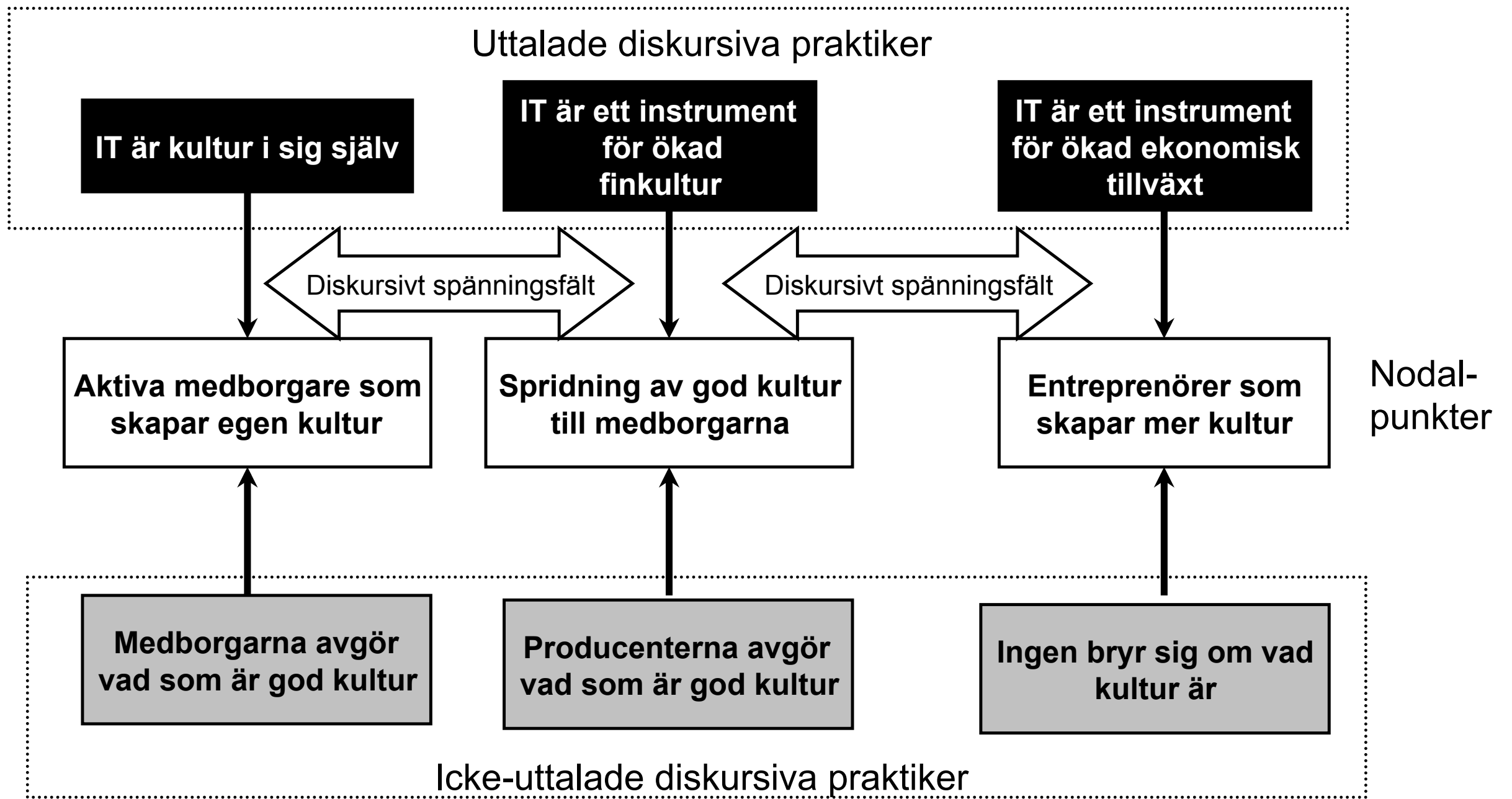
IT + Kultur = tillväxt?

- Diskurs 2
 - .”Från ett kundperspektiv kan IT berika kulturerfarenheten och tillföra nya värden, skapa efterfrågan på nya produkter och tjänster, ändra konsumtionsmönster och tillgängliggöra det samlade kulturområdet för helt nya målgrupper och kundkategorier.”

Analys

- E-kulturens betydelse i denna diskurs är kopplad till IT:s övergripande roll som ekonomisk tillväxtmotor
- Kulturella och kreativa näringar omsatte i Europa 654 miljoner euro, vilket kan jämföras med bilindustrins 271 miljoner euro
- Tillväxttakt och sysselsättning inom sektorn är högre än inom andra branscher
- IT är en av de mest lönsamma och drivande faktorerna

Sammanfattning

Vård och omsorg

Patienten sätts i centrum

- Centralt i strategin är att sätta patienten i centrum. Man lägger ökad vikt vid patienternas behov och medverkan i stället för att som tidigare utgå från vårdpersonalens professionella värderingar
- I strategin beskrivs ett antal utmaningar för att möta patientbehov och patientmedverkan (s 261)

Visionen

Visionen innebär för personalen garanterad patient-säkerhet och underlättat arbete, dvs. patientfokus och nedtoning av vården som profession. Ett scenario målas upp där medborgaren själv skaffar information och fritt kan välja sjukvård. Medborgaren ska kunna ta del av egna medicinska data via en vårdportal. Systemen är hopkopp-lade så att vårdpersonalen ska kunna nå alla data överallt – med patientens samtycke. Ett övervägande intryck är medborgaren och säkerheten. Med-borgaren ska själv kunna göra en del av vårdens arbete och sedan ska hon fritt kunna välja var hon vill bli behandlad.

Ett vinna-vinna-förhållande genom IT

- I visionen beskrivs ändamålsenliga IT-stöd som ger patienter får god och säker vård, bra service samt delaktighet i vården
- Medborgare, patienter och anhöriga får enkel tillgång till allsidig information om sin hälsosituation
- IT-stödet ska bidra till att underlätta personalens dagliga arbete för att få mer tid för patienten
- Ansvariga för vård och omsorg kan följa upp patientsäkerhet, vårdkvalitet, verksamhetsstyrning och resursfördelning

Upphäva negativa effekter

- Hittillsvarande IT i vården är ett underutnyttjat
- Problem vid implementering och användning
- Man har inte satsat tillräckligt på kompetensutveckling och utbildning av användarna.
- Kostnader för införande och drift har blivit högre än beräknat.
- Ökad samordning, där IT sätts i ett nytt strategiskt verksamhetsperspektiv, ses nu som garant för effektivare och bättre vård.
- Men man beskriver inte hur man kommer att hantera problem som man tidigare misslyckats att lösa

En- eller tvåvägskommunikation

- Första gången orden ”att kommunicera” förekommer i texten är på sidan sju, men ordet ”information” förekommer sammanlagt 21 gånger fram till dess
- ”Information” innebär att ett meddelande överförs från en sändare till en mottagare (transmissions-synen), medan ordet ”kommunikation” innebär en tvåvägskommunikation med möjlighet till tolkning, återföring och avkodning av meddelandet från mottagaren och sändaren.
- Information implicerar kontroll

Vad betyder detta?

- Att ordet ”kommunikation” inte förekommer oftare kan vara en medveten strategi från författarna. En annan förklaring kan vara att det är omedvetet och ett uttryck för författarnas uppfattning.
- Ytterligare förklaring kan vara sammansättningen av aktörerna som författat IT-strategin, eftersom de representerar olika områden.
- Inga representanter i gruppen som formulerat IT-strategin, kommer från vård och omsorg, dess fackliga organisationer eller patientintressen.

Analys

- Strategin innehåller motstridiga budskap:
- Samtidigt som man för fram en stark vision om att sätta patienten i centrum, betonas ett lednings- och förvaltningsperspektiv.
- Strategin betonar att användning av IT i vården förväntas ge effektiv och säker vård.
- Däremot nämns mindre om ökad kvalitet på vården

IT-strategin som ett gigantiskt disciplineringsprojekt

- Skrivningarna om att IT ger möjligheter till förbättringar och effektiviseringar för patienter, vårdpersonal och beslutsfattare innebär att IT kopplas ihop med begrepp som skapar en gemensam föreställning om IT:s förtjänster.
- IT ges i denna kontext rollen som "frälsare" som ska lösa eller förbättra valfriheten för oss medborgare och patienter.

IT-strategin som ett gigantiskt disciplineringsprojekt

- I diskursen finns även tabun, dvs. föreställningar som man inte talar om. Skrivningar om eventuella problem med IT finns inte. Om det finns problem så är det omgivningens problem att på rätt sätt applicera eller förstå IT. Forskning som anses legitim är sådan vars resultat stärker diskursens normativa kitt

Maktförhållanden

- Har IT som lösning väl anammats kan man i diskursen peka ut vem som får lov att formulera problemet och vem som ska underordna sig
- Enligt vår diskursanalys är det således inte upp till varje huvudman (landsting) att bestämma egna policyer på området
- Den nationella nivån ses som en garant för ett lyckat projekt. Den svaga länken som behöver kontrolleras är huvudmännen

Citat

... den nationella IT-strategin behandlar sådana aspekter på IT-användningen som en enskild huvudman inte kan eller bör besluta om var för sig ... Det innebär att huvudmännen förutsätts inarbeta den nationella IT-strategin i den egna IT-strategin” (Socialdepartementet et al. 2006, s. 14).

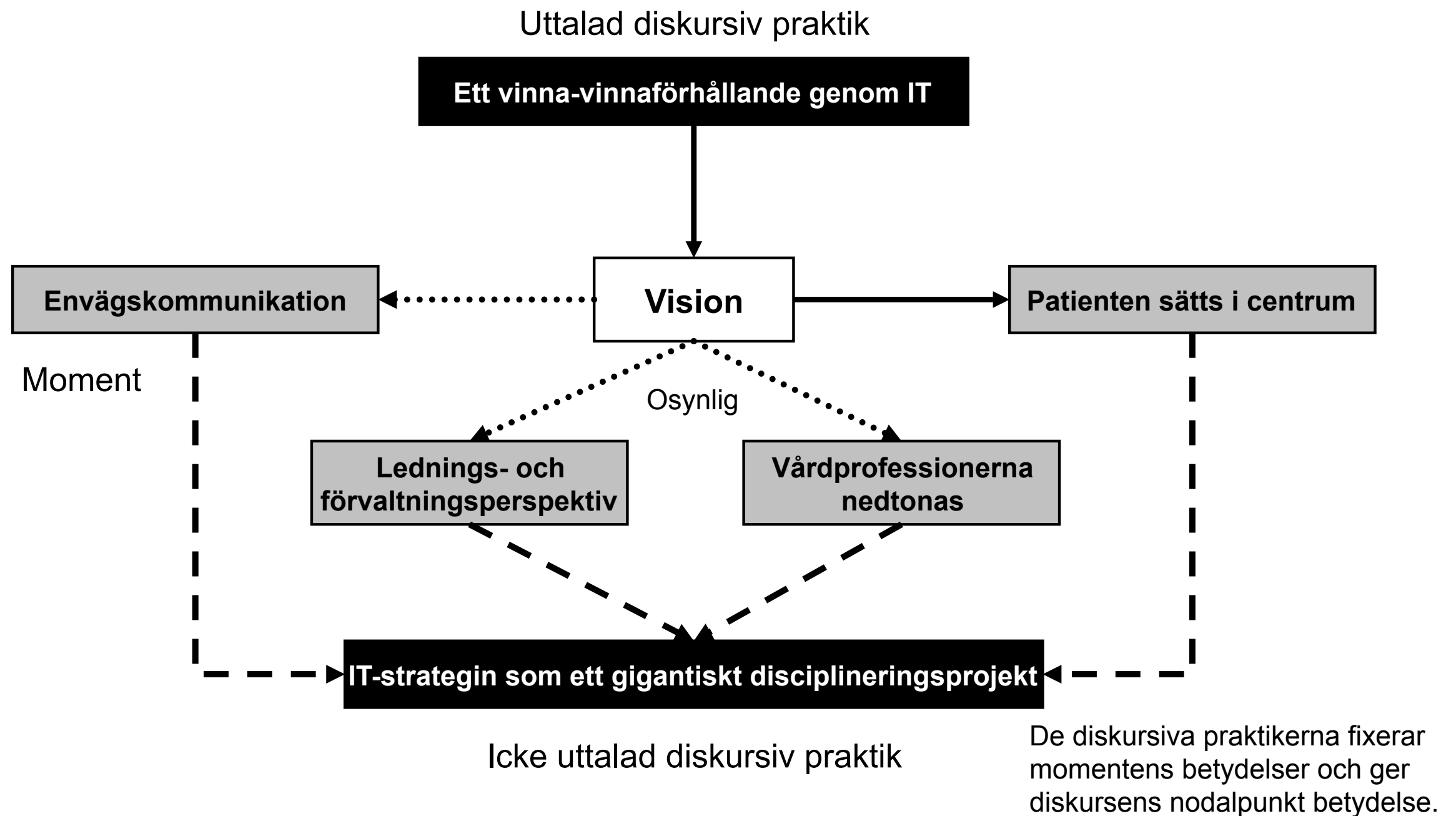
Mer disciplinering

- Andra svaga länkar som behöver disciplineras är de anställda.
- Anställda på alla nivåer behöver skolas i den aktuella diskursens normativa kärna.
- IT-strategin kan förenklat betraktas som ett gigantiskt disciplineringsprojekt, dvs. anställda och huvudmän karaktäriseras som hjälplösa, eventuellt motsträviga och blir föremål för utbildning och omskolning

Ledning och förvaltning

- De flesta av de typifieringar vi härlett ur visionen kan betraktas som uttryck för ett lednings- och förvaltningsperspektiv.
- Att verbalt ”sätta kunden i centrum” underordnar vårdprofessionernas intressen
- Envägskommunikation bidrar till att endast ledningens budskap förs ut; en dialog försvåras.
- Ett ”vinna-vinna” perspektiv döljer de egentliga bakomliggande lednings- och förvaltningsintressena, och bidrar till ökad acceptans av e-government hos klienter och vårdpersonal.

Sammanfattning

Analys

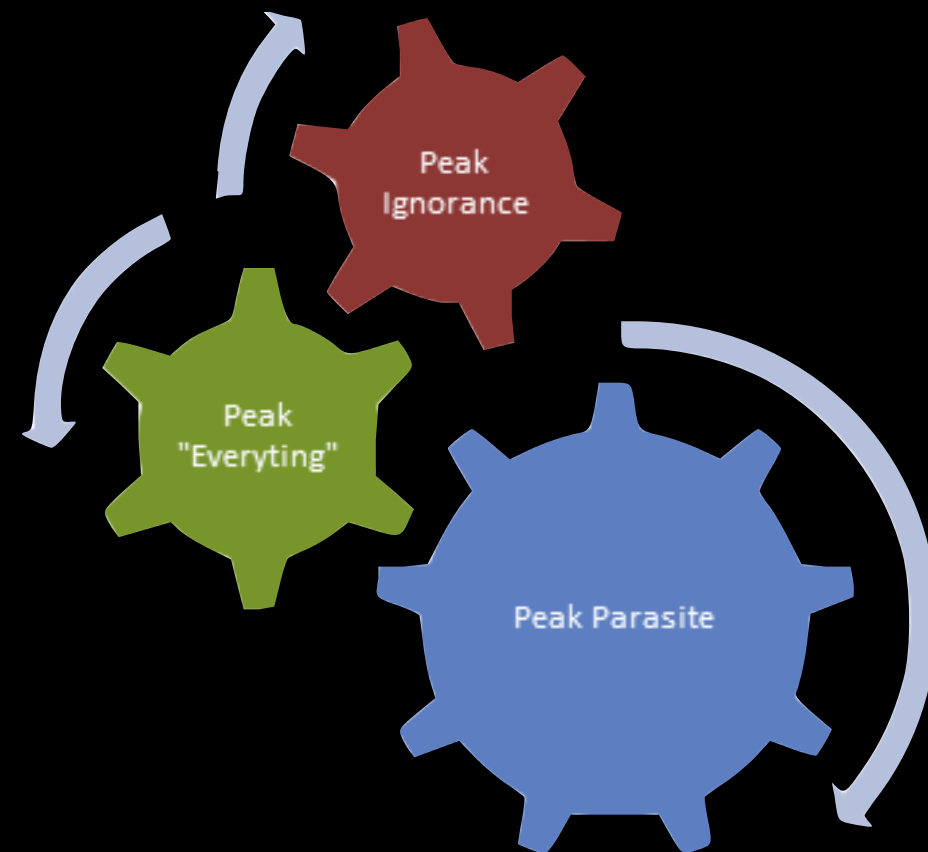
- Begrepp som effektivitet, ökat brukarinflytande och lednings- eller managementsperspektiv är vanligt förekommande. Dessa begrepp återfinns även inom New-Public-Management-filosofin (NPM)
- IT ges en viktig och betydelsefull roll som frälsare i arbetet med att såväl effektivisera som skapa inflytande för brukarna. Vad som är karaktäristiskt i dokumenten är frånvaron av politiska styrningsideal och retorik utifrån ett partipolitiskt perspektiv.

Tjänstemännen

- Det finns tendenser till ökad stress i samband med implementering av offentliga e-tjänster inom länsstyrelsen.
- Införandet liknas av personalen vid den stora datoriseringen av manuella rutiner som skedde under sjuttio- och åttiotalen.
- Utvecklingen av e-förvaltning ställer stora krav på att utveckla nya kompetenser i arbetet, men arbets-situationen blir stressigare, då införande av nya system ofta sker parallellt med användning av de gamla, samtidigt som de nya ofta är behäftade med barnsjukdomar

Mer om tjänstemän

- Alla hänger inte med i denna utveckling, och man kan tala om en intern ”digital divide” i verksamheter, på liknande vis som extern ”digital divide” för de medborgare som av olika skäl inte heller hänger med i utvecklingen.
- Det ställs större krav på tillgång till datorer och kompetens att använda dessa för gemene man.
- Studien visar även ökat fokus av ledningen på effektivitet som förväntat resultat av e-förvaltning

Osså var det slut